

KOOS VAN NOPPEN

Het ontslag van dominee

Johannes Kluppel in 1745

5

Op het predikantenbord in de Amersfoortse Sint-Joriskerk springt zijn naam er meteen uit. Ds. Johannes Kluppel diende de hervormde gemeente maar liefst 23 jaar. In 1745 nam hij plotsklaps de wijk naar Constantinopel. Waarom? Wie was hij?

Op de avond van 5 februari 1745 spoedde de koster van de Sint-Joriskerk, Van Engelen, zich van de kerkenraadskamer naar de pastorie. De predikant, Johannes Kluppel, tevens scriba van de kerkenraad, had al een paar keer verstek laten gaan tijdens de vergaderingen en deze avond schitterde hij weer door afwezigheid. Op verzoek van de geagiteerde kerkenraadsleden klopte Van Engelen bij de pastorie aan om het notulenboek af te halen. Maar dat kreeg hij niet mee, omdat de aantekeningen van de laatste vergaderingen er nog niet in waren verwerkt. 'Weegens ziekte', zei de koster bij terugkeer aan de raadsleden. De dominee – ook al niet in een beste bui – had de arme man nog een paar vragen meegegeven, namelijk of er 'bij zijn afweesen kerkenraad gehouden was'.¹ Bovendien wilde hij opheldering over het gerucht 'dat een ouderling over hem geklaagt hadt.' Na de rapportage van de koster liep de temperatuur van de vergadering snel op. Wéér werd de koster naar de pastorie gestuurd om alsnog het boek te halen, maar ook ditmaal keerde hij onverrichterzake terug. Kluppel zou, zo kreeg hij de boodschapper mee, 'morgen den preses zoude komen spreken aan sijn huijs'.²

Het is een dieptepunt in de relatie tussen de voorganger en de kerkenraad. Het zou niet meer goed komen.

Olst

Amersfoort was de tweede standplaats van Kluppel. Als 21-jarige kandidaat had de domineeszoon

een beroep ontvangen naar de hervormde gemeente te Olst, waar hij in december 1716 zijn ambtelijke loopbaan begon.³ De hervormde gemeente rond de dorpskerk was vacant geworden door het vertrek van Ds. Gosuinus Luyken, die enkele maanden eerder was vertrokken naar het Veluwe Nijkerk. Nog in zijn eerste jaar in de pastorie van Olst zou Kluppel trouwen met diens dochter, Aleida.

Hervormde kerk in Olst

¹ De episode is ontleend aan Archief Eemland, Archief hervormde gemeente Amersfoort (bnr. 167) 7, notulen kerkenraad 5 februari 1745. ² Stadsarchief Deventer, notulen classis Deventer, december 1716, inventarisa-

tieno. 1057. Zie ook: F.A. van Lieburg, *Repertorium van Nederlandse Hervormde predikanten* (2 dln., Dordrecht, 1996) I 317.

Over de werkzaamheden van de jonge predikant is weinig bekend; de kerkenraadsnotulen uit die periode zijn verloren gegaan. Veel bijzonders passeerde er tijdens zijn verblijf niet, afgaande op de notulen van de classis Deventer. De classis zag toe op het kerkelijke leven, luidde vertrekkende predikanten uit, ze regelde geldinzamelingen voor noodlijdende kerken, alsook voor het werk onder de 'Fransche geloofsgenooten op de galeyen' (als slaven van de Arabieren). Een vast agendapunt in dat tijdsgewricht vormen de verhalen over 'paapse stoutigheden' die in vrijwel elke vergadering worden opgedist. Zo vertelt een van de predikanten dat een 'Paaps man, die een gereformeerde vrouw heeft, hadde gesegd dat zo dikwijls als hij bij dat wyf te bedde ging dat het zo veel was als hij bij den Duyvel te bedde ging.'

Van Kluppels bijdrage aan de gesprekken wordt in die notulen niets overgeleverd. Toen hij na vijf jaar een beroep aannam naar Amersfoort, werd hij door de voorzitter bedankt 'voor zijn vreedzame en stichtelijke bijwoning en welgegronde woorden waarmee hij de vergadering gediend heeft.'

Hoge verwachtingen

De afhandeling van Kluppels beroeping op het stadhuis ging niet zo snel als die van zijn collega Theodorus Terbruggen uit Hattem, die met een paar weken bekeken was.³ Op 21 juli 1721 gaf de vroedschap de kerkenraad toestemming om de vacature van de overleden predikant Van Oostrum te vervullen. Een week later stonden *gecommitteerden* Ds. Terbruggen, ouderlingen Arnoldus van Bogerijen en Antoni van Hoogland en diaken Hendrik Cramer met zes geselecteerde predikanten uit verschillende windstreken op de stoep: Daniël van der Meer, Renesse (Zld), Jacob Cosijn, Hattem (Gld), Johannes Kluppel, Olst (Ov), Martinus Hekkersdijk, Waspik (NB), Patrus Wijnstock, Wormer (NH) en Arnoldus Carolus Voet, Ankeveen (NH).

De vroedschap vroeg de kerkenraad om daar een drietal uit te selecteren, maar dat duurde nu

wel even. Pas maanden later, op 22 september, stuurde de kerkenraad de selectie Van der Meer, Voet en Kluppel in en diezelfde dag kreeg zij toestemming er één van te beroepen. Men koos voor de man op de laagste plaats en op de 28e schreef de kerkenraad dat zij een nieuwe bekwaame herder en leraar had gevonden, wiens bekwaamheden genoegzaam verzekerd waren, zo schreef de raad lyrisch, want het ging namelijk om 'den eerwaarden, godzaligen en hooggeleerden domino Johannes Kluppel ... om Gods Woord zuyver te verkondigen, de Heilige Sacramenten na Christi instellingh oprecht te bedienen, de kerkelijke tugt voorsigtigh te oeffenen, de krancken neerstigh te bezoeken, en voorts alles te verrigten het geen een getrouw dienaar des Heiligen Evangeliums in de gemeente Jesu Christi [tekst door randschade weggevallen] eynde dese gemeente door zijne dienst onder Gods medewerkende genade en Geest meer en meer mogen aanwasschen in getal en overvloediger worden in de kennis der waarheyd, die na de Godsaligheyd is, leydende ter eeuwiger gelucksaligheyd.'

De verwachtingen van Kluppel waren dus wel zeer hooggespannen. De volgende dag ging de raad akkoord. De gebruikelijke acceptatiebrief van de nieuwe predikant zit helaas niet tussen de stukken.

Lang dienstverband

Kluppel vulde de vacature die was ontstaan door het overlijden van Antonius van Oostrum, in 1720. De stad moet Kluppel niet onbekend zijn geweest, want zijn schoonvader was er, na een zeer kortstondig verblijf in Nijkerk, in de laatste drie jaar van zijn leven als predikant werkzaam geweest; hij was eveneens in 1720 overleden.

Kluppel werkte nauw samen met zijn twee

³ Het volgende naar Archief Eemland, Stadsarchief Amersfoort (bnr. 1) 120, resoluties 1720-1721. Met dank aan Gerard Raven.

collega's en, omdat hij meer dan twee decennia bleef, zag hij er diversen gaan en komen. In het weinige dat de archieven overleveren over zijn pastorale werk, laat hij zich kennen als een trouw dienaar des Woords en een verdediger van de gereformeerde leer.

In huiselijke kring maakte hij donkere perioden door. Twee van zijn kinderen, Harmina en Magnus, overleden in 1726 op zeer jonge leeftijd. Zes jaar later overleed Aleida, zijn eerste vrouw. In januari 1737 hertrouwde hij, met Sara Jacoba Lemmers uit Amsterdam.

Uiteindelijk zou Kluppel 23 jaar in Amersfoort blijven. Dergelijke dienstverbanden waren in die tijd gangbaar. Ds. Neander bleef 28 jaar, evenals zijn collega Wilbrennik. Ds. Gruypink vertrok na 29 jaar; Ds. Kolff spande de kroon met 35 dienstjaren. Uit de lange dienstverbanden kan niet zomaar worden geconcludeerd dat ze naar tevredenheid van de kerkenraad presteerden. Er waren gewoonweg weinig doorstromingsmogelijkheden. Wie hogerop wilde, moest beschikken over bijzonder talent of, nog liever, een uitzonderlijk netwerk in de betere kringen. Afgaande op de kerkenraadsnotulen was er niets op Kluppels functioneren aan te merken, of het moest zijn dat hij in de laatste jaren van zijn verblijf, opeens, zonder opgaaf van redenen, verzuimde de vergaderingen te bezoeken.

Conflict

Tegen het eind van het jaar 1744 liep het spaak tussen Kluppel en de kerkenraad. Gedurende een aantal maanden liet de predikant verstek gaan bij de dinsdagse catechisaties, vanwege enkele niet nader aangeduide 'inconvenienten'. Ook op een ander front kwam opeens de klad in zijn werk. Als scriba van de kerkenraad liep hij achter met het inschrijven van de notulen.

Hoezeer de verhoudingen waren vertroebeld blijkt uit het kerkenraadsverslag van de avond waarop de koster tweemaal tevergeefs een poging ondernam het notulenboek te bemachtigen.

Een collega-predikant en een kerkenraadslid zouden de wederzijdse bezwaren met Kluppel onder zes ogen bespreken, maar die ontweek de confrontaties. De ene keer zei hij van geen afspraak te weten, een andere keer 'dat het hem nu niet gelegen kwam', een derde keer meldde hij dat hij 'over die zaak geen rekenschap verschuldigd is aan de kerkenraad'. Dat schoot de mannenbroeders in het verkeerde keelgat en ze oordeelden 'eenparig' dat de weigerachtige houding van de eerwaarde predikant 'gans onbetamelijk' is, temeer daar de afspraak op verzoek van Kluppel zelf was gemaakt'.⁴

Een week later toonde Kluppel in dubbel opzicht beterschap. Hij verscheen ter vergadering en had zowaar het notulenboek bijgewerkt. Maar toen bleek dat hij als scriba kritische opmerkingen over zijn functioneren in de verslaglegging had afgezwakt. Toen hij ook nog weigerde om correcties in de kantlijn bij te schrijven, werd collega-predikant Van Rees benoemd tot scriba. Nadat Kluppel pen en papier had afgestaan, meldde hij dat hij alleen in het bijzijn van een 'onafhankelijke partij' wilde verklaren waarom hij de catechisaties had verzuimd. Na die woorden pakte hij zijn biezen.⁵

Duimschroeven

De kerkenraad voelde zich geschoffeerd, maar zocht om de lieve vrede wil 'de sagtste weg soo veel mogelijk in te slaan' en de gang van zaken voor te leggen aan het onpartijdig oordeel van de classis. Maar dat leverde niets op: de kerkenraad zelf, zo oordeelde de classis, was in deze de 'competente regter' en ze tekende daarbij aan dat 'Ds. Kluppel niet en vermag te weygeren reekenschap te geeven aan de kerkenraad'.

De kerkenraad voelde zich door die uitspraak geruggensteund en draaide Ds. Kluppel de duimschroeven aan. Hij werd gesommeerd om in de eerstvolgende kerkenraadsvergadering, in mei 1745, tekst en uitleg te komen geven. Maar Kluppel

⁴ Als noot 1.

zag de bui al hangen en liet schriftelijk weten dat ook hij de kwestie aan de classis wenste voor te leggen.

Twee maanden later gaf de classis uitsluitel, op 9 juli. 'De vergadering is van oordeel, sonder sig in alles uit te laten, dat Ds. Kluppel had behooren reedenen te geeven aan den kerkenraad van Amersfoort van 't niet catechiseren; 't welk nu niet geschied zijnde, zal Ds. Kluppel alsnog erkennen, dat (hij) sulks wel had moogen doen om meer verwijderingen voor te koomen [lees: te voorkomen], waarmee de gecommiteerden des kerkenraads genoeg en zullen neemen, en 'de en de anderen de hand van broederschap geeven.'⁶

De aanwezige vertegenwoordigers van de kerkenraad durfden zich tijdens de classisvergadering niet zomaar achter die uitspraak te scharen. Ze wensten eerst ruggespraak te houden met de kerkenraad, overigens 'niet twijffelende of deselve zou naar billijkheid handelen.'

Maar de kerkenraad vond het onbevredigend, omdat er op deze manier niet echt opheldering kwam over wat Kluppel nu precies had bewogen. Waarom verzuimde hij de catechisaties? En waarom weigerde hij zo halsstarrig verzoeken van de kerkenraad?

Constantinopel

In de kerkenraadsvergadering van 17 juli verraste Kluppel iedereen met een brief van de classis Amsterdam, die hem had beroepen te Constantinopel. Hij meldde dat hij het beroep had aanvaard en op korte termijn zou vertrekken.

De Amsterdamse classis had al een maand eerder, tijdens de vergadering van 17 juni, het besluit over de benoeming genomen. Gedurende tenminste enkele weken van de onverkwikkelijke discussies met de kerkenraad en de classis moet Kluppel dus al geweten hebben dat zijn toekomst niet in Amersfoort lag.

Het aangekondigde vertrek moet voor alle partijen een grote opluchting zijn geweest. Maar

voor de kerkenraad was de kous nog niet af. Ze wilde de 'zaak-Kluppel' wel op een nette manier afronden. Dus kwam alsnog de kwestie aan de orde hoe de dominee zich in de voorbije periode 'aan versuim van zijn dienst had schuldig gemaakt', zonder dat hij daarvan 'satisfactie aan den kerkenraad had gegeven'. Om de zaak niet nodeloos op de spits te drijven concludeerde men dat Kluppel 'sou betuigen dat (hij) had behoren redenen te geven van versuim van zijn dienst'. Zulks geschiedde. Daarop Kluppel nam afscheid.

In de (gebruikelijke) ontslagbrief werd met geen letter over de kwestie gerept. De kerkenraad schreef ruimhartig dat ze zich 'onbeswaard' voelde om Kluppels verzoek om ontslag toe te staan, 'betuigende daarenboven hare dankbaarheid voor alle goede diensten', die hij de gemeente in al die jaren bewezen heeft. Ze wensden hem alle goeds, met de bede dat God hem 'met alle nodige genadens wil voorsien teneinde zijn Edele nog vele jaren zijn mag tot nut van zijn kerk, tot stigting en opbouw van die gemeente en tot inwinning van vele ongelovigen.'

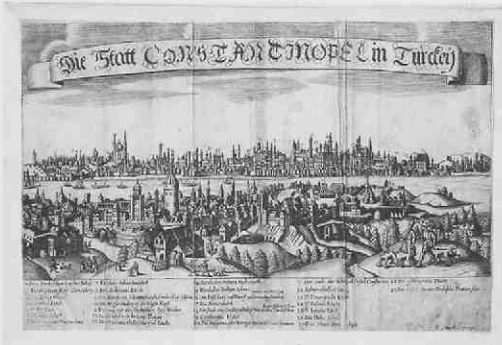
In de maand augustus schreef de kerkenraad nog aan de classis dat de broeders eigenlijk niet van zins waren geweest om in de zaak te berusten. Maar dat is mosterd na de maaltijd. Kluppel heeft dan al afscheid genomen, 'bij welke gelegentheid deze saak in der minne is afgedaan.'

Handelskerk

In het najaar van 1745 maakte het echtpaar Kluppel zich op voor de maandenlange reis naar hun nieuwe gemeente, een handelskerk in Constantinopel.

Om enig zicht te krijgen op zijn nieuwe werkkring, een kort intermezzo.⁷ Tegen het eind van de 16^e eeuw bereisden Nederlandse kooplie-

⁵ Idem, 12 februari 1745. ⁶ Een samenvatting van het besluit van de classis is opgenomen in de notulen van de kerkenraad, 9 juli 1745.

Constantinopel

den de wereldzeeën en zo trof men ze ook aan langs de kusten van Tripoli, Alexandrië en Constantinopel. Waar de zeevarende Nederlanders hun voet aan wal zetten voor de handel, bouwden ze naast de koopmanshuizen en pakhuizen een kerk. Het ging er hoofdzakelijk om hen in den vreemde een geestelijk thuis te bieden, waar het er in de kerkdiensten precies zo aan toe ging als in hun vaderland. Het kerkvolk bestond uit de ambassadeur (of de consul), hun personeelsleden, verder de medewerkers van de kooplieden en uiteraard de passanten. Zo ontstonden her en der in de wereld handelskerken; in New York, bij Kaap de Goede Hoop en in Indië.

Toen vanaf 1600 de handel met het Turkse Rijk opbloede, ontstonden daar ook dergelijke kerken, zoals in Smirna (het huidige Izmir) en Constantinopel (Istanbul). 'Vaak en gaarne' worden ze 'zendingskerken' genoemd, maar dat waren het zeker niet, betoogt Samberg.⁸ De kerk werkte alleen aan de uitbreiding van het christendom, 'waar het zonder schade voor den handel was, of gezien werd als bevordering daarvan'. De kerk mocht zich op geen enkele manier

bemoeien met de Turken, 'integendeel, zij moest dankbaar zijn dat geduld werd voor den eigen stam' (lees: de Nederlanders.) De relatie was precair. 'Bij elke kleinigheid waren de Turken op hun teenen getrapt of deden althans alsof, en de glimlach moest weer gekocht worden', met dure geschenken.⁹

De predikanten die de handelskerken dienden waren, uitzonderingen daargelaten, zeker niet de besten. Onder hen vond men veel avonturiers, die uit weinig christelijke motieven vertrokken. In veruit de meeste gevallen waren het aankomende predikanten of vloot- en legerpredikanten, 'nimmer dienaren die een Hollandsche gemeente achterlieten en een Hollandsche pastorie', schrijft Samberg.¹⁰ 'De gevaarlijke reis, de verre vreemde gemeente, de eigenaardige levensomstandigheden moesten ook wel een belemmering vormen voor een predikant om een goeden werkkring vaarwel te zeggen, temeer indien hij gehuwd was en een gezin had.' Kluppel was in dit opzicht dus een uitzondering.

Constantinopel, de nieuwe standplaats van Kluppel, heeft als handelscentrum geen grote betekenis gehad en dientengevolge is de gemeente ook nooit erg omvangrijk geweest. Een bericht uit 1671 meldt dat deze bestond uit enkele kooplieden en vijf leden van het huis van de gezant. Wel waren er circa vijftig Franstalige handwerkslieden in de stad, meest horlogemakers, die de gereformeerde religie waren toegegaan. Voor hen werden aparte kerkdiensten belegd in hun moedertaal.

Nieuwe problemen

Op 5 december 1745 werd Kluppel ingehaald als de nieuwe predikant van de kleine gemeente

7 Gegevens over de handelskerken zijn geput uit L. Knappert, *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk gedurende de 16^e en 17^e eeuw* (Amsterdam, 1911); J.W. Samberg, *De Hollandsche gereformeerde gemeente te*

Smirna. De geschiedenis eener handelskerk (Leiden, 1928). 8 Samberg a.w. 178. 9 Samberg a.w. 179. 10 Samberg a.w. 111.

rond de ambassadekapel in Constantinopel. Maar al gauw braken daar roerige tijden voor hem aan. Er was een nieuwe ambassadeur benoemd, jonkheer Elbert de Hocheperd en in diens gevolg was een zekere Ds. Stephanus Mangeot meegekomen. Deze Mangeot gaf privélessen aan de zoon van de ambassadeur, maar Kluppel klaagde in een brief aan de classis, dat hij 'tot zijne droefheit heeft moeten gedoogen, dat gemelde Mangeot zich allengskens, in zijnen dienst indrong, met het predik-ampt waar te neemen op die zelve plaatse en bij dezelfde Nederlandsche en Fransche gemeente.' Mangeot ontpopte zich dus als Kluppels concurrent; hij preekte, bediende het avondmaal – en handelde tegen de regels.

De kleine gemeente viel ten prooi aan tweedracht. Degenen die op de hand van de ambassadeur waren, kozen uiteraard voor Mangeot. Maar de geestverwanten van Kluppel lieten zich niet onbetuigd. Ze stuurden op 6 december 1747 een getuigschrift naar de classis Amsterdam waarin ze stelden dat hun predikant zich sinds zijn aantreden, 'altoos christelijk en loffelijk gequeeten heeft in zijn beroep', en dat hij de kerk 'met euridique [goed geformuleerde] en zeer stigtelijke predicatiën, en zeer beweeglijke gebeden [heeft] gestigt.'

Nadat Ds. Mangeot op Eerste Paasdag van 1748 zijn boekje weer eens te buiten was gegaan, beriep Kluppel zich op de kerkelijke reglementen: 'Het zal niemand, alhoewel hij een doctor, ouderling of diaken is, geoorloft zijn den dienst des Woords ende der sacramenten te betreedden, zonder wettelijk daar toe beroepen te zijn. Ende wanneer iemand daar tegen doet en meermaalen vermaant zijnde niet af en laat, zoo zal de classis oordeelen of men hem voor een scheurmaaker verklaren, of op eenige andere wijze straffen zal.'

Explosief

De classis zat in een lastig parket, omdat ze werd geacht een oordeel te vellen in een conflict waarover ze slechts via brieven was geïnformeerd. De

correspondentie nam veel tijd en zelfs op afstand oogde de situatie nogal explosief. De classis koos aanvankelijk partij voor Kluppel, maar haar invloed bleek gering.¹¹ Kluppel moet ook gevoeld hebben dat hij in het conflict aan het kortste eind trok. Allereerst verloor hij de steun ('zo nodig, in zo een gewest') van de ambassadeur. Nieuwe problemen waren slechts een kwestie van tijd. Kluppels relatie met de kleine Nederlandse gemeenschap was onherstelbaar beschadigd. De onenigheid en verwarring leidde ertoe dat de kerkgangers thuisbleven of uitweken naar de lutheranen.

Tot juni 1749 is Kluppel in Constantinopel werkzaam geweest. Later zou hij verklaren dat hij tot aan de komst van Mangeot 'met alle genoege' in de gemeente had gewerkt en dat hij had gewenst 'daarin tot het einde zijnes levens te mogen voortgaan'.¹² Ontgoocheld verliet hij de stad, samen met zijn vrouw en knecht. Terug in Amsterdam, hield hij de classis voor hoe hij 'ook in 't midden der barbaaren, ten koste en op gevaar van zijn leven vrijwillig gedient heeft', maar dat die vreemde Franse predikant (Mangeot), 'die hem op sinisteren en irreparabele wijze heeft mishandelt, van zijn voorneemen, om ten beste van land en kerke noch meerder jaaren te Constantinopel te blijven, ontzet, en alle harde wegen heeft ingeslagen'.¹³

Hij had het zich zo anders voorgesteld. Hij zag geen andere weg dan ontslag te nemen. Mangeot, op zijn beurt, bleek ook behoefte te hebben aan een terugblik. In een lange brief aan de classis bleek de onenigheid een stuk genuanceerder te liggen.¹⁴ En passant spuwde hij zijn gal over Kluppel, die hij afschilderde als een heetgebakerde Nederlander, die onvoldoende Frans sprak om voor (een deel van) de gemeente tot

11 De hele correspondentie over de affaire is bewaard gebleven in Stadsarchief Amsterdam, Archief van de classis Amsterdam, inventarisno. 379. 12 Idem, 13 januari 1750.

← ←
Toegang tot de
begraafplaats
van Tripoli
Foto Peter A. Tabor,
ambassade Tripoli

←
Nederlandse
graven op de
begraafplaats
van Tripoli
Foto Peter A. Tabor,
ambassade Tripoli

zegen te zijn. Hij voelde zich diep door hem gekrenkt en eiste eerherstel.

Consul

Maar het was allemaal nakaarten. In Constantinopel trad een nieuwe predikant aan en Kluppel vinden we terug in Tripoli. Zijn loopbaan had een opmerkelijke wending genomen. Op 12 oktober 1750 was hij namelijk benoemd tot consul in Tripoli (het huidige Libië).¹⁵ Naar zijn motieven om het ambt van predikant neer te leggen, kan slechts worden gegist. Was hij teleurgesteld in de houding van de kerk in het conflict? Zag hij er tegenop om zich in het vaderland opnieuw aan een gemeente te verbinden? Of, had hij eigenlijk wel genoten van het bestaan in den vreemde en greep hij gretig de eerste de beste mogelijkheid aan om opnieuw haar het buitenland te gaan? Mogelijk was zijn ervaring een pré bij de sollicitatieprocedure.

Maar ook dit avontuur zou hem zwaar bezuren. Al spoedig bleek dat het niet boterde tussen Kluppel en vice-consul Vidari, die hij van zijn voorganger had 'geërfd'. Zelfs de Staten-Generaal bleken op de hoogte van de praatjes die Vidari had verspreid over de gewezen predikant.

Kluppel vroeg daarom zijn kanselier, J.Z. Möser, een verklaring naar Den Haag te sturen – de geschiedenis lijkt zich hier te herhalen. Uit de verklaring kunnen we afleiden waar Kluppel van werd beschuldigd. Möser schreef namelijk dat hij Kluppel nooit dronken had gezien. Verder verklaarde hij dat Kluppel geen aanhanger van de joodse godsdienst was en dat de voormalige predikant slechts drie uitstapjes met zijn huishoudster had gemaakt, zodat hij zeker geen aanstoot had gegeven.

Het moet voor Kluppel een bittere pil zijn geweest om, zo kort na de conflicten in Constantinopel, wederom in een slangenkuil te zijn beland. Nog voor het conflict kon escaleren, overleed hij, op 58-jarige leeftijd, in de zomer van 1753.

Hij ligt vrijwel zeker begraven op de kleine protestantse begraafplaats, die destijds buiten de oude muur van de stad, direct aan zee was gelegen.¹⁶ Tot op de huidige dag is het kerkhof in tact gelaten. Het merendeel van de grafschriften is onleesbaar geworden. Slechts een gebroken wandplaat met de naam 'Pays-Bas' herinnert nog aan de aanwezigheid van Nederlandse protestanten in Tripoli, onder wie de verdwaalde herder, Johannes Kluppel.

¹³ In een rapportage aan de classis Amsterdam, idem 6 april 1750. ¹⁴ Brief Mangeot aan de classis Amsterdam, idem, getekend 3 juli 1751. ¹⁵ Gegevens ontleend aan H.J. de Muij-Fleurke. *Onderzoek naar de geschiedenis van de Nederlandse vertegenwoordiging in Tripoli en de loca-*

tie van het Nederlandse consulaatsgebouw (ongepubliceerde scriptie, 1999, verkregen via ambassade.

¹⁶ Informatie verkregen via Peter A. Tabor, Nederlandse ambassade Tripoli.